

Dokumentace lidového stavitelství ve sbírkách Blatského muzea v Soběslavi

Lubomír Procházka

Národopisné oddělení Blatského muzea v Soběslavi (pobočka Husitského muzea v Táboře) uchovává ve svých sbírkových fondech hodnotnou dokumentaci ke studiu lidové architektury především soběslavsko-veselských Blat, ale i dalších regionů jižních Čech. Jde zejména o lokality na území okresů Tábor a Písek, v menší míře jsou též zastoupeny obce okresů České Budějovice a Strakonice. Autory kreseb a plánové dokumentace jsou akademický architekt Jiří Waage (1919–1997), jeho sestra PhDr. Helena Waageová a arch. Ladislav Štěpánek (1906–1992). Výzkumy na území Jihočeského kraje probíhaly v letech 1956–1960. Dokumentace je cenná pro poznání vývoje lidové architektury a stavební činnosti jednotlivých zednických mistrů působících v jižních Čechách (tedy i mimo oblast tzv. jihočeských Blat).

Zajímavá je skupina kreseb Heleny Waageové z roku 1960 zobrazující detaily plastických výzdobných motivů užívaných zedníkem Janem Panovcem (1841–1918), působícím na Písecku (Boží oko, voluty, výzdoba hlavic pilastrů a větracích okének ve štítě). Součástí dokumentačního materiálu Blatského muzea jsou i skicáky (tvoří je polní skicy či terénní náčrty), zachycující štítová průčelí a zejména štíty zděných stavení tzv. selského baroka s bohatou plastickou výzdobou. Jde o tužkové kresby, z nichž zaujme např. štít obytné části usedlosti čp. 1 v Plástovicích s datací 1857 s bohatou plastickou výzdobou (jejíž některé jednotlivé části jsou samostatně rozkresleny), podobně jako plastická výzdoba usedlosti čp. 8 v Záluží, okres České Budějovice — štítové průčelí sýpky s datací 1861 a obytného stavení z roku 1868. Kresby z tohoto souboru dokumentace přinášejí nejen detaily plastické výzdoby štítových průčelí obytných stavení i hospodářských objektů, ale rovněž řadu architektonických a konstrukčních detailů sledovaných staveb. Např. na kresbě štítu obytného stavení z roku 1850 usedlosti čp. 16 v Borkovicích, okres Tábor je zajímavý štukový rám kolem vstupního otvoru (dřevěných vrátek) ve štítě nebo detail tesařsky náročně zpracovaných vrat u vjezdu do usedlosti čp. 7 v Mažicích, okres Tábor. U domu čp. 16 v Čičenicích, okres Strakonice je ve štítovém nástavci domu zobrazen symbol Božího oka datovaného 1873 a dva jednoduché větrací otvory kasulovitého tvaru.

Druhou významnou skupinu dokumentace ke studiu lidové architektury jižních Čech představuje složka nazvaná *Výtvarně technická dokumentace lidové architektury*, zahrnující na 60 tužkových kreseb a zaměření tradičních zemědělských usedlostí

provedených na formátu A3 v různém měřítku, a to jak obytných stavení, tak i hospodářských objektů na území okresů České Budějovice, Písek a Tábor. Jednu lokalitu zdokumentovali výše uvedení autoři rovněž na okrese Strakonice — Jiřetice a Prachatice — Hracholusky. Dokumentace se opět soustředila převážně na detaily plastické výzdoby štítu a štítového průčelí: např. v obci Třešně, okres Písek, u usedlosti čp. 25 je zachycena výzdoba štítu z roku 1868 (ve štítovém nástavci Boží oko, kolem oken ve štítě bohatý rostlinný ornament), dále v Jamném čp. 20, okres Písek (ve štítovém nástavci motiv korunování P. Marie s anděly a motiv květin v květináčích), či v Rybově Lhotě čp. 20, okres Tábor (ve štítě obytného stavení s datací 1877 ve štukovém rámu symbol srdce). V Opatovicích, okres České Budějovice, byla zaměřena usedlost čp. 12 v měřítku 1:50, šlo o trojdílný dům komorového typu o půdorysu: světnice (zde nazývaná *sednice*) — přístěnek (též *světnička*) — síň (zde nazývaná *dům*) s vydělenou černou kuchyní a komora. Dokumentace autorů obsahuje zaměření štítů, štítových průčelí, dále celkové pohledy na usedlosti z návsi či z hlavní obecní komunikace, dále půdorys, celkovou situaci usedlosti (půdorys či formu dvora), štítové řezy obytné části usedlosti a detaily plastické výzdoby. Na základě tohoto zaměření je možné sledovat i rozšíření názvoslovné hranice *dům* pro síň domu či pro obytnou část usedlosti, jak dokládá dokumentace půdorysu obytné části usedlosti čp. 37 v obci Sepekov u Milevska, okres Písek nebo čp. 27 ve Zbudově, okres České Budějovice. Velmi zajímavé tesařsky náročně zpracované dveře v kamenném ostění zaměřili autoři v měřítku 1:10 v obci Vrcovice, okres Písek, u usedlosti čp. 15, datované 1862. Na práci slavného zednického mistra Jakuba Bursy pak ukazuje zaměření detailu výzdoby štítu brány se štítovým nástavcem s volutami (v měřítku 1:20) a detailu výzdoby štítu obytné části usedlosti (v měřítku 1:25) s bohatou štukovou výzdobou půlkruhového štítového nástavce usedlosti čp. 4 v Jiřeticích, okres Strakonice, datované rokem 1843.

Soubor zaměření a kresebné dokumentace uložený ve sbírkách Blatského muzea v Soběslavi autorů J. Waageho, H. Waageové a L. Štěpánka patří mezi významné materiály využitelné ke studiu regionálních typů jihočeské lidové architektury, které dosud nebyly prakticky využity k odbornému studiu.

Ve fondech *Etnografického oddělení (Národopisného muzea) Historického muzea Národního muzea v Praze*, jehož kresebný sbírkový fond lidového stavitelství je teprve v současné době zpracováván autorem tohoto příspěvku a připravován k publikování, se rovněž nachází soubor kreseb Emílie Fryšové (1840–1920), jejíž badatelské úsilí je významně spojeno s lidovou architekturou jižních Čech (zejména soběslavsko-veselských Blat a přilehlé části Českobudějovicka). Emílie Fryšová působila od roku 1886 jako učitelka obecné a měšťanské školy v Soběslavi. Dlouhodobě se věnovala sběratelství dokladů lidové hmotné kultury (zejména krojům v oblasti Blat a Kozáčka). Její sbírky byly vystaveny na *Národopisné výstavě československé* v roce 1895 v Praze a spolupracovala při založení muzea v Soběslavi. Jak již bylo výše uvedeno, sbírkotvorná činnost E. Fryšové byla zastoupena i na *Národopisné výstavě československé* v roce 1895 v Praze, kromě lidového ornamentu a blatského kroje se také věnovala studiu lidových staveb na soběslavsko-veselských Blatech. Její kresby zachytily na vesnických stavbách především výzdobné motivy uplatněné zvláště na štítech a štítových průčelích obytných a hospodářských staveb zemědělských usedlostí. Ve Vyhnanici u Bechyně (okres Tábor) autorka zaznamenala dům s výzdobou prolamovaného štítu

datovaného rokem 1841 a v obci Nedvědice u Soběslavi (okres Tábor) byl zdokumentován štít s datací 1861. K štítům domů s datací z 1. poloviny 19. století zachycených kresbou E. Fryšové patří domy v Horusicích (s datací 1811) a v Hamru u Veselí nad Lužnicí (okres Tábor) s datací 1811, respektive 1848. Dokumentárně cenné jsou rovněž kresby výzdoby štítů v Loučovicích a Velešíně (okres Český Krumlov) a dále v Bošilci, Kostelci a Trhových Svinech (okres České Budějovice) a v Komárově (okres Tábor). Těchto několik kreseb dokládá rovněž méně známý zájem Emílie Fryšové o dokumentaci lidové architektury především na území jihočeských Blat. Sbírky řady muzeí představují hodnotný zdroj etnografické dokumentace k regionálním formám lidového stavitelství a jejich mnohé fondy nebyly dosud využity k odbornému studiu vesnických staveb.

Příspěvek je věnován Roku lidové architektury Čech, Moravy a Slezska 2013, vyhlášeného u příležitosti 200 let od narození jihočeského zednického mistra a stavitele Jakuba Bursy (1813–1884).